

Rónay Árpád egyetemi tanár: Munkásfürdők.

Szerző elmondotta az Országos Magyar Népfürdő Egyesületnek a gyért és ipari fürdők ügyében tartott ankéjén.

Tisztelt Uraim! Az „Országos Magyar Népfürdő Egyesület”, azzal a feladattal volt szíves engem megbízni, hogy ma kezdődő tanácskozásunkat egy) rövid tájékoztató előadással vezessem be s a gyári munkásfürdők egészségügyi fontosságát és szükségességét indokoljam. Szükség van erre az indokolásra, mert meg kell győznünk a munkaadókat s a közigazgatás faktórait, hogy helyes és igazságos az, amit mi orvosok sürgetünk. Jelenlevő orvostársaim persze semmi újat sem fognak tőlem hallani, a laikusság pedig semmi érdekfeszítőt, mert nem arról van itt szó, hogy egymást szórakoztassuk, hanem arról, hogy hasznos munkát végezzünk.

Örvendetesen fejlődő iparunk sürgős kötelességünké teszi, hogy azokat, akiknek verejtékes munkája árán kapjuk megélhetésünk és kényelmünk mindennapi szükségleteit és eszközeit, megvédjük azon ártalmak és veszedelmek ellen, melyek őket munkájuk közbeni érhetik. Az iparhygiene főadata, hogy ezt lehetőséggel szerint megtegye. Lehetőség szerint mondom, mert teljesen elhárítani, teljesen távartani a munkástól minden ipari egészségi ártalmat lehetetlen. A munkahelyiségnek s levegőjének teljes tisztasága, kifogástalan egészségessége munkaüzem közben, hiu kívánság. Gőzálaku és gázalakú mechanikai fertőző és kémiai ártalmak, továbbá hőmérsékletbeli ártalmak is a munka fertőző természetével járnak. De ebből nem az következik, hogy tehát ne tegyünk semmit, hanem ellenkezőleg az, hogy tőlünk kitelhetőleg csökkentjük a főlmerülő ártalmak intenzitását s ez által védjük a munkást minden rendelkezésünkre álló módon. A védelem módja lehet a munkaidő leszállítása, vagy időszakokra osztása, amidőn egy-egy időre megszakítja a munkás munkáját, hogy a tiszta levegőre mehessen; továbbá a munkahelyiségek minél gyakoribb, minél alaposabb és minél célszerűbb módon való tisztogatása, szellőzése s végre a munkások egyéni hygienéje, mely minden fajta ipari munkánál más és más kell hogy legyen, *de mindeniknél egyaránt érvényes a munkás testi tisztaságának ápolása.* Bármit teszünk is, ha az utóbbit elhanyagoljuk, fél munkát végzünk. Ahol az iparhygiene parancsoló szavára hallgatnak, ott a munkás nem mehet haza munkaruhájában s nem mehet munkahelyére otthoni ruhájában s a munkaruha is naponta tisztításnak s lehetőleg gyakran mosásnak is vettetik alá; kötelező melegvizes-szappanos kézmosás és szájoöblítés nélkül ott nem mehet a munkás étkezni, nem étkezhetik a munkateremben s egész testének tisztaságát időnkénti fürdőkkel, s van olyan ipari munka, mely megköveteli, hogy napontai fürdőkkel biztosítja, amely fürdőket neki a munkaadó nemcsak szolgáltatja,

hanem meg is követeli, hogy a munkás azt használja. A tisztaság, különösen a testi tisztaság kultusza, fájdalom, nem tartozik nemzeti erőnyeink közé s ez az oka, hogy ép úgy, mint a lakosság és a társadalom egyáltalában igen kevés gondot fordít nálunk a testi tisztaság, s ami azzal egy: a fürdés ügyére; az iparvállalatok sem igen törődnek, az ipari közigazgatás pedig egyáltalán nem törődik a hygiene ezen archimedesi pontjával. Elszomorító adatokat hallottunk csak nemrég is évi közgyűlésünkön dr. Hahn Dezső főorvos tagtársunk nagyérdékű előadásában arról, hogy a testi tisztaság fokmérője: a fürdés ügye mily alacsony színvonalon áll nálunk. 600.000 embernek pl. Budapesten nincsen alkalma otthon fürdeni. Budapest 804.000 lakosával szemben legbővebb számítás szerint is csak két és fél millió fürdőt szolgáltatnak ki évenként nyilvános fürdőink, gyógyfürdőink és uszodáink és ezek egy részét is vidékiek használják. Ezek a számok ijesztően csekélyek és teljes joggal állíthatja dr. Hahn Dezső, hogy fővárosunk lakosságának fele egyáltalában nem fürdik. Hogy a nem-fürdők túlnyomó tömegét a munkásság szolgáltatja, melynek pedig foglalkozásának természete szerint, a fürdőkre leginkább volna szüksége, az kézen fekvő tény, mely kiderül dr. Hahn által gyűjtött egyéb adatokból is. Persze még rosszabbak a viszonyok a vidéken, ahol, még az u. n. úri publikumnak is, ritkán van otthon fürdőszoba rendelkezésére, sőt közfürdők sincsenek minden helyen; a munkások a vidéken, mert alkalom nincsen reá, természetesen még kevesebbet fürdenek, mint a fővárosban. Ezek a nem-fürdők, akik testi tisztátalanságban élnek, szolgáltatják a tuberkulózis, skrophulosis, lupus és egyéb fertőző betegségek, sőt talán még a ráknak is szomorú statisztikáját hazánkban. Ha ezeket rászoktatjuk, sőt rákényszerítjük a rendes fürdésre, a testi tisztaságra, bizonyára javulni fogna egészségügyi statisztikánk is. Egyéni kitanítással, a közoktatás útján, szorgalmas propagandával is lehet némi eredményt elérni, de egy nagy lépést tennénk előre gyári fürdők kötelező fölállításával, hogy a testi munkával foglalkozók, akik a legtöbb tisztátalanságnak vannak kitéve, saját érdekükben szokják meg a testi tisztaság kultuszát. Haladottabb országokban, mint pl. Németországban, erről már beszélni is alig kell. Nálunk, fájdalom, még csak a kezdet kezdetén vagyunk. Vettem magamnak a fáradtságot és átlapoztam a magy. kir. iparfelügyelők tevékenységéről szóló 1910-ik évi vasikos kötetet és pl. azt láttam, hogy Budapesten és Budapest környékén, tehát az ország legnagyobb ipartelepén, 1910-ben egy esetben sem történt hivatalos intézkedés gyári munkásfürdő vagy zuhany felállításá ügyében. Azt mondhatná valaki, hogy ebből pedig az következik, hogy mindenütt van gyári fürdő, ahol kell. Fájdalom, a dolog nincsen így s az egyik kezem ujjain is össze tudnám számolni, hány gyár van Budapesten és környékén munkásfürdővel felszerelve. Szinte megdöbbentő – hogy egy erős példát mondjak – hogy a székesfőváros személtelépén nincsen munkásfürdő.

Egy nyomorúságos fabódében tessék-lásséknak van egy rossz zuhany a sok száz és képzelhetlenül piszkos munkával foglalkozó munkás számára. A főváros gázgyárában ugyancsak nincsen gyári fürdő. A vidéken hasonló az állapotok, ami annál nagyobb baj, mert inig a fővárosban van a munkásnak alkalma olcsó fürdőre, vidéken, mint már említettem, ez az alkalom is hiányzik.

Mit kell el tisztítani a munkás testéről a higiéné szempontjából a rendszeres fürdőkkel? Egyrészt a főlhalmozódó s munka közben fokozottan képződő bőrelválasztási produktumokat: veritéket, faggyút, másrészt az ipari munka természete szerint a bőrre telepedő fertőző kémiai és mechanikai ártalmakat. Mindeniknek eltávolítása egyaránt fontos. A mechanikai ártalmak nemcsak bőrbajok előidézői lehetnek és már ezzel is munkaképtelenséget okozhatnak, hanem a bőr sérülését idézve elő, a bőrön át való mindennemű fertőzésnek kaput nyitnak. A kémiai ártalmak ugyanezt teszik, de emellett általános mérgezésnek is lehetnek okozói. A fertőző ártalmak jelentőségéről, úgy vélem, nem kell sok szót vesztegetnem, mert ha sértetlen bőrön át baktériumok nem is vándorolhatnak a test belsejébe, a bőrre telepedett fertőzői zsírok a kéz közvetítésével, vagy a testtel érintkező ruhaneműekről való elporlás útján juthatnak a szájba, úgy hogy a test különböző helyeit érintő öltözködés, vakaródzás közben” kézre tapadnak s innen a kézbe vett ételekre, szivarra, cigarettára, a ruháról pedig elporlás útján a levegőbe s innen a szájba. A szénpor, korom, vaspor és más ásványi porok, a lisztpor, dohánypor s egyéb növényi származékú porok, melyekkel oly gyakran találkozunk a gyárak levegőjében, reá ülepednek a bőrre s nemcsak a fej és kéz bőrére, hanem a ruha által hermetice nem fedett egyéb testrészek bőrére is és a veritékkel és a bőrfaggyúval elegyedve oly kérget alkotnak a bőrön, melynél fogva az utóbbi fontos élettani funkcióit nem teljesítheti, minek következtében a bőr mechanikai inzultálása mellett még általános egészségi zavarok is származnak. Kétségtelen ugyan, hogy a bőr nemcsak mint légzőfelület szerepel, támogatván a: tüdő vérszellőző munkáját, hanem egyszersmind kiválasztója is bizonyos mérges anyagcsere produktumoknak, melyek ha a szervezetben rekednek, önmérgezés – antointoxicatio – forrásai lehetnek.

Fertőző anyagokkal a munkás bőre szemét földolgozó, rongyszedő telepeken, csontokkal, nyers bőrökkel, húsneműekkel, zsírneműekkel, gyapjúval, szőrmével, lószőrrel való foglalkozás közben találkozhatnak. Ezen munkások vannak kitéve a legtöbb fertőzésnek, első sorban persze a szeméttel és rongyokkal foglalkozók, kik egy-egy város összes épen előforduló betegségeinek minden fajta baktériumával, szinte percről-percre találkozhatnak, állandóan és mindig a tuberculosis bacillussal. Az állati anyagokkal foglalkozók főleg a lépfene, takony kór, sercegő üszög, száj- és körömfájás kórokozóival állanak gyakran szemben. Munka után naponta kötelező fürdő, ha nem is zárna ki egészen ezen ártalmakat – mert hisz a levegő porába vegyültén is bejuthatnak azok belégzés, lenyelés útján a szervezetbe, – de mindenesetre csökkenthetné a fertőzések esélyeit s meggátolhatna a fertőző anyagok elhurcolását a családba s általában az ipartelepeken kívüli helyekre. Tessék csak elgondolni, hogy egy vörheny diphterithis kiütéses vagy máz, cholera vagy pestisjárvány alkalmával mily veszedelmeket rejt magában pl. Budapest számára egy szemetes kocsi, az Üllői-út mentén levő szemét-átrakodó pályaudvar és szentlőrinci szemétbánya; s azt hiszem nem csálódok, ha a fővárosunkban már-már állandóvá lett vörheny és diphteria fészket a primitív szemétkelésben kell ke-

resni, ahol a szemétnak elporlása s a pornak a sok száz munkás által való széthurcolása állandó veszedelme fővárosunk lakosságának. Nem ázsiai, hanem legsötétebb chinai állapotok uralkodnak nálunk e téren, nem túlságos dicsőségére Budapest fővárosának, mely a szemetet házilag kezeli és Pestvármegye egészségi közigazgatásának, melynek ügykörébe a munkásfürdő nélküli u. n. szemétbánya tartozik.

Chemiai ártalmakkal is rendkívüli gyakran találkozunk a gyári munkás, és pedig nemcsak kimondottan kémiai gyárakban, mint azt talán a laikus elképzeleli, hanem számos más ipari munka közben is. Az ilyenkor bőrre tapadó kémiai anyagok a legtöbbször nagyobb mérgek, melyek nemcsak helybeli, hanem általános bajoknak, mérgezéseknek is kútforrása!, főleg idült mérgezéseknek. Hogy csak egynéhány ilyen mérget említsek, elegendő az ólomkénese, antimon, arzén chrom és vegyületeiknek felsorolása, melyek a levegő porából telepedhetnek a test legelrejtettebb, legfödöttebb bőrrészeleire is. Ezek csak a fix állományú mérgek, de vannak cseppfolyósak is, melyek gázalakba is átmennek s ily alakban járák végig a test felületét. Talán az ólommal találkozik leggyakrabban az ipari munkás. Bányászok, hutamunkások, fazekasok, kályhások, mázoló, szobafestők, papírkárpit készítő, montőrök, keztücsök, viaszos vásznat és linóleumot készítő, betűöntők, szedők, sörétgyártók, papíriparosok mind ki vannak téve az idült ólommérgezés nyomorúságainak és veszélyeinek, ha nem ügyelnek szájuk, kezük, testük, ruhájuk tisztaságára. Az idült kénese-mérgezés pedig a kénese tartalmú ércet fejtő bányászokat, az azt földolgozó hutamunkásokat, tükörgyárak munkásait, vilamos körtéket készítőket, kalaposokat, szövetfestőket fenyegeti. Az antimonnal és vegyületeivel szövetfestők, kékfestő munkások és szedők találkoznak naponta; arzén mérgekkel a bánya- és hutamunkásokon kívül szücsök, tímárok, üveg-, papírkárpit-, művirágygárak munkásai és minden lehető fajta méreggel a festékgyárakban foglalkozó munkások. Mindezzel persze nem merítettem ki mindent, hanem csak példákat hoztam fel, hogy láthassa a laikus is, hogy a gyári munka terén mily szerepet játszanak a mérgek, melyeknek veszedelmét első sorban a munkás egyéni tisztaságával, illetve fürdőkkel lehet csak letompítani.

Az illó mérgező anyagokkal bár kevesebb ipari munkánál találkozunk a munkás, de azért ezen fajta mérgekre is ügyelnünk kell. A chlörgázzal s a vele képződő sósavgázzal, a szalma- és vászonnemű fehéritésnél, a fluorsavgázzal az üvegiparban, a nitrobenzollal anilin- és szappangyárakban, kéksavgőzőkkel a galvanoplasztikában, aranyozó-, ezüstözőiparban, a széiikénnel a kaucsokot földolgozó, továbbá szappan- és gyertyagyárakban, gyapjú- és rongymosógyárakban, csontlisztgyárakban találkozik a munkás s ezek az illó anyagok behatolnak a ruha alá, át is hatolnak a ruhán és állandó veszedelmei az egészségnek, ha a bőrről el nem távolíttatnak.

Azt hiszem mindezek fől sorolásával eléggé megindokoltam a gyári munkásfürdők egészségügyi szükségességét. További kérdések, hogy vajjon milyen gyárakban kellene a higiéné szempontjából kötelezőleg kimondani a gyári munkásfürdők felállítását, továbbá milyen üzemek munkásainak kellene elrendelni a napontai munka utáni kötelező fürdést, s mely üzemeknél elégedhetnék meg a higiéné az időnkénti, pl. heti, kötelező fürdésel?

Magam részéről minden oly gyártelepen kötelezővé tenném munkásfürdő föllállítását, mely fertőző anyagok vagy intenzívebb kémiai ártalmak veszedelmeinek teszi ki a munkásokat, s mindkét esetben a munka utáni kötelező fürdést javasolom. Hogy melyek

legyenek a most általánosságban jelzett üzemek, az már az előbb vázoltakból kiolvasható; hogy csak egy-két példát mondjak: szeméttel, rongyokkal, állati anyagok feldolgozásával foglalkozók, vagy ólommal és kén-sóval intenzívebben veszélyeztetett munkások: ólomércet és higanyércet fejtők, zúzó, fazekasok, kályhagyári munkások, betűöntők, sörétkészítők, foncsorozók és végül festékgyárak munkásai. Időnként kötelező fürdést javasolnék egyéb oly iparüzemek munkásainak, akik kémiai ártalmakkal kevésbé vannak veszélyeztetve, pl. gázgyári munkások, szövetfestők, tapetakészítők, kalapgyári munkások. Igen természetes, hogy a fürdőnek ingyenesnek, melegnek (34 C°) és szappan használatával egybekötöttnek kellene lenni mindezen esetekben.

Németországban a berendezés olcsósága és a kényelmes és gyors lebonyolítás szempontjából a meleg zuhany-berendezéseket ajánlják a higienikusok. Kétségtelen, hogy a meleg zuhany szappannal használva, elég értékes, de nem teljes értékű, mert a bőrt nem tudja elég jól átáztatni, nem tudja a fölületes hámrétegeket, melyekhez az ártalom tapad, felduzzasztani és leválasztani. Ezért pl. a bőr fertőtlenítésének céljaira a zuhanyok nem alkalmasak; míg a meleg fürdő mind ezt megteszi. A kádfürdők is jobbak, mint a bassinek, ahol többen egyszerre fürdenek, de ez utóbbiak is előnyösebbek, mint a zuhany, ha azokban a víz állandóan fölfrissül. Persze ideális állapot az volna, hogy ha a csak mechanikai ártalmakkal találkozók munkások is fürdhetnének ingyen a gyártelepeken időközönként; azonban nehogy túllőjünk a célon, ilyen helyeken gyári fürdőket csak akkor követelnénk meg, ha a hely olyan (község, város), ahol a munkásnak különben alkalma nem nyílik a fürdésre, míg ahol arra alkalma van, pl. Budapesten, lemondanék erről a követelésről.

Tisztelt Uraim, ezeknek elmondásával véltem elegendet tehetni azon megtisztelő megbízatásnak, hogy tanácskozásunkat bevezessem.